

NOUL COD PENAL ȘI CODUL PENAL ANTERIOR

Adnotări, situații tranzitorii, noutăți

Contribuția autorilor la realizarea prezentei lucrări:

Mihai Adrian Hotca: art. 1-112¹, art. 135-151, art. 188-309, art. 329-366

Radu Slăvoiu: art. 113-134, art. 152-187, art. 310-328, art. 367-445

NOUL COD PENAL ȘI CODUL PENAL ANTERIOR

Adnotări, situații tranzitorii, noutăți

Universul Juridic
București
-2014-

PARTEA GENERALĂ

TITLUL I

LEGEA PENALĂ ȘI LIMITELE EI DE APLICARE

Capitolul I Principii generale

Art. 1. Legalitatea incriminării

(1) Legea penală prevede faptele care constituie infracțiuni.

(2) Nicio persoană nu poate fi sancționată penal pentru o faptă care nu era prevăzută de legea penală la data când a fost săvârșită.

✚ *Codul penal anterior (Legea nr. 15/1968): „Art. 2. Legalitatea incriminării. Legea prevede care fapte constituie infracțiuni, pedepsele ce se aplică infractorilor și măsurile ce se pot lua în cazul săvârșirii acestor fapte. (...) Art. 11. Neretroactivitatea legii penale. Legea penală nu se aplică faptelor care, la data când au fost săvârșite, nu erau prevăzute ca infracțiuni”.*

Aspecte diferențiale

Noul Cod penal nu a mai comprimat principiul legalității incriminării și principiul legalității sancțiunilor de drept penal într-un singur articol, așa cum erau acestea reglementate în Codul penal din 1969, ci a rezervat câte un articol fiecăruia dintre aceste principii. Este vorba despre art. 1 și art. 2 NCP.

În art. 1 NCP, în două alineate, legiuitorul exprimă două idei fundamentale: **obligativitatea existenței unei norme de incriminare** (*nulum crimen sine lege*) și **neretroactivitatea legii penale care incriminează ex novo**.

Menționăm că dispoziția din cuprinsul art. 1 alin. (2), conform căreia: „Nicio persoană nu poate fi sancționată penal pentru o faptă care nu era prevăzută de legea penală la data când a fost săvârșită”, constituie, în fapt, o preluare în altă formă a prevederilor art. 11 C. pen. anterior.

Aplicarea legii penale în situații tranzitorii

În caz de situații tranzitorii, nu anticipăm probleme de aplicare a legii penale în ceea ce privește art. 1 NCP.

Art. 2. Legalitatea sancțiunilor de drept penal

(1) Legea penală prevede pedepsele aplicabile și măsurile educative ce se pot lua față de persoanele care au săvârșit infracțiuni, precum și măsurile de siguranță ce se pot lua față de persoanele care au comis fapte prevăzute de legea penală.

(2) Nu se poate aplica o pedeapsă ori nu se poate lua o măsură educativă sau o măsură de siguranță dacă aceasta nu era prevăzută de legea penală la data când fapta a fost săvârșită.

(3) Nicio pedeapsă nu poate fi stabilită și aplicată în afara limitelor generale ale acesteia.

✂ **Codul penal anterior:** „Art. 2. Legalitatea incriminării. Legea prevede care fapte constituie infracțiuni, pedepsele ce se aplică infractorilor și măsurile ce se pot lua în cazul săvârșirii acestor fapte. (...) Art. 11. Neretroactivitatea legii penale. Legea penală nu se aplică faptelor care, la data când au fost săvârșite, nu erau prevăzute ca infracțiuni”.

Aspecte diferențiale

Dând eficiență imperativului clarității și previzibilității legii penale (*in claris non fit interpretatio*), noul Cod penal menționează *expressis verbis*, în textul legal destinat principiului legalității sancțiunilor de drept penal, **toate cele trei categorii de sancțiuni de drept penal: pedepsele, măsurile educative și măsurile de siguranță.**

De asemenea, noul Cod penal prevede că măsurile educative se pot lua numai față de **persoanele care au săvârșit infracțiuni**, în timp ce în privința măsurilor de siguranță precizează că acestea se pot lua și față de **persoanele care au comis simple fapte prevăzute de legea penală**, care nu realizează conținutul unor infracțiuni.

În plus, în art. 2 alin. (2) NCP, legiuitorul subliniază ideea de neretroactivitate a legii penale, instituind interdicția potrivit căreia nu se poate aplica o pedeapsă ori nu se poate lua o măsură educativă sau o măsură de siguranță dacă aceasta nu era prevăzută de legea penală la data când fapta a fost săvârșită.

În fine, în art. 2 alin. (3) NCP se regăsește o dispoziție fără corespondent în Codul penal din 1969, potrivit căreia **nicio pedeapsă nu poate fi stabilită și aplicată în afara limitelor generale ale acesteia.**

Aplicarea legii penale în situații tranzitorii

În caz de situații tranzitorii, nu identificăm probleme de aplicare a legii penale în ceea ce privește art. 2 NCP.

Capitolul II Aplicarea legii penale

Secțiunea 1 Aplicarea legii penale în timp

Art. 3. Activitatea legii penale

Legea penală se aplică infracțiunilor săvârșite în timpul cât ea se află în vigoare.

✚ **Codul penal anterior:** „**Art. 10. Activitatea legii penale.** Legea penală se aplică infracțiunilor săvârșite în timpul cât ea se află în vigoare”.

✚ **Legea nr. 187/2012:** „**Art. 5. (1)** Atunci când o normă penală face trimitere la o altă normă determinată, de la care împrumută unul sau mai multe elemente, modificarea normei completatoare atrage și modificarea normei incomplete. **(2)** În cazul abrogării normei completatoare, norma incompletă va păstra elementele preluate de la aceasta, inclusiv limitele de pedeapsă, în forma existentă la data abrogării, afară de cazul în care legea dispune altfel.

Art. 6. Decăderile, interdicțiile și incapacitățile decurgând din condamnări pronunțate în baza legii vechi își produc efectele până la intervenirea reabilitării de drept sau dispunerea reabilitării judecătorești, în măsura în care fapta pentru care s-a pronunțat condamnarea este prevăzută și de legea penală nouă și dacă decăderile, interdicțiile și incapacitățile sunt prevăzute de lege. **Art. 7.** Ori de câte ori o normă în vigoare face trimitere la una sau mai multe infracțiuni prevăzute de Codul penal din 1969 sau de o lege specială modificată prin dispozițiile prezentei legi, trimiterea se consideră făcută la infracțiunea sau infracțiunile prevăzute de legea nouă, având aceleași elemente constitutive”.

Aspecte diferențiale

Legiutorul, în mod justificat, a inversat ordinea de reglementare a materiei aplicării legii penale, așezând dispozițiile privind aplicarea legii penale în timp înaintea celor care reglementează aplicarea legii penale în spațiu.

În art. 3 NCP, **principiul activității legii penale** este reglementat la fel ca în Codul penal anterior.

Regula activității își are sorginea în adagiul *tempus regit actum*, care exprimă teza că legea penală se aplică infracțiunilor săvârșite în timpul cât ea se află în vigoare, iar nu și celor săvârșite anterior sau ulterior acestui moment.

Tempus regit actum exclude nu numai **retroactivitatea legii penale**, ci și **ultraactivitatea** acesteia.

Precizăm că aplicarea legii penale temporare, după ieșirea sa din vigoare, faptelor comise în perioada sa de activitate, în realitate nu este o derogare de la principiul activității legii penale (în doctrină se folosește denumirea de **ultraactivitate improprie**), ci este mai degrabă o aplicație particulară a acestuia.

Derogări posibile, de la regula activității legii penale, sunt retroactivitatea și ultraactivitatea legii penale. *De lege lata*, și în sens propriu, ultraactivitatea legii penale nu are incidență practică, întrucât ar însemna ca o lege veche, care ieșise din vigoare anterior comiterii unei infracțiuni, să se aplice totuși și în privința acesteia, deși nu mai era în vigoare la data comiterii acesteia.

Retroactivitatea legii penale mai favorabile este permisă, în temeiul dispozițiilor constituționale. Într-adevăr, potrivit art. 15 alin. (2) din Constituție, *legea dispune numai pentru viitor, cu excepția legii penale sau contravenționale mai favorabile*.

Din prevederile art. 15 alin. (2), reiese că retroactivitatea legii penale este o excepție de la regula neretroactivității legii, care poate fi însă limitată de legiuitor.

O primă limitare a incidenței retroactivității legii penale mai favorabile o constituie materia legilor procesual penale, în care funcționează **regula aplicării imediate** a normelor de drept procesul penal.

O altă restrângere a aplicării retroactivității legii penale mai favorabile privește **persoanele condamnate definitiv**, deoarece în cazul acestora legiuitorul impune anumite condiții de incidență.

În conformitate cu dispozițiile art. 15 alin. (2) din legea supremă, se impune concluzia că **legea penală mai favorabilă va retroactiva în toate cazurile**, cu excluderea celor în care legiuitorul **a restrâns în mod expres incidența acesteia**¹.

În categoria legilor penale mai favorabile intră legile interpretative mai favorabile, legile dezincriminatoare și legile mai favorabile *stricto sensu* (inclusiv legile privind regimul executării sancțiunilor penale)².

În esență, pentru a avea caracter retroactiv, o lege penală nouă trebuie să fie o lege:

- de dezincriminare;
- mai favorabilă;
- procesuală (care este de imediată aplicare, indiferent de data comiterii infracțiunii).

Aplicarea legii penale în situații tranzitorii

Având același conținut în cele două coduri succesive, art. 3 NCP nu ridică probleme în ceea ce privește aplicarea în timp.

¹ A se vedea și Dec. Curții Constituționale nr. 1470/2011.

² A se vedea și Dec. Curții Constituționale nr. 214/1997.

Art. 4. Aplicarea legii penale de dezincriminare

Legea penală nu se aplică faptelor săvârșite sub legea veche, dacă nu mai sunt prevăzute de legea nouă. În acest caz, executarea pedepselor, a măsurilor educative și a măsurilor de siguranță, pronunțate în baza legii vechi, precum și toate consecințele penale ale hotărârilor judecătorești privitoare la aceste fapte încetează prin intrarea în vigoare a legii noi.

✚ **Codul penal anterior: „Art. 12. Retroactivitatea legii penale.**

(1) Legea penală nu se aplică faptelor săvârșite sub legea veche, dacă nu mai sunt prevăzute de legea nouă. În acest caz executarea pedepselor, a măsurilor de siguranță și a măsurilor educative, pronunțate în baza legii vechi, precum și toate consecințele penale ale hotărârilor judecătorești privitoare la aceste fapte, încetează prin intrarea în vigoare a legii noi”.

✚ **Legea nr. 187/2012: „Art. 3. (1) Dispozițiile art. 4 din Codul penal privind legea penală de dezincriminare sunt aplicabile și în situațiile în care o faptă determinată, comisă sub imperiul legii vechi, nu mai constituie infracțiune potrivit legii noi datorită modificării elementelor constitutive ale infracțiunii, inclusiv a formei de vinovăție, cerută de legea nouă pentru existența infracțiunii. (2) Dispozițiile art. 4 din Codul penal nu se aplică în situația în care fapta este incriminată de legea nouă sau de o altă lege în vigoare, chiar sub o altă denumire”.**

Aspecte diferențiale

1. Precizări introductive. Remarcăm o diferență notabilă între cele două reglementări succesive, respectiv nepreluarea în noul Cod penal a prevederilor art. 12 alin. (2) C. pen. anterior¹.

Pentru a deveni incidentă, legea penală nouă de dezincriminare trebuie să intre în vigoare până la intervenirea reabilitării condamnatului.

2. Ce este dezincriminarea? Retroactivitatea legii penale de dezincriminare este unul dintre cazurile de aplicare a legii penale mai favorabile.

Dezincriminarea constă în **excluderea unei fapte din sfera infracțiunilor (abolitio criminis), prin abrogarea sau modificarea normei de incriminare.**

Așadar, suntem în prezența dezincriminării atunci când: o faptă ce constituia infracțiune potrivit legii vechi a fost dezincriminată de legiuitor (de pildă, prostituția); când legiuitorul a restrâns sfera de incidență a unei norme de incriminare sub aspectul laturii obiective (de pildă, vătămarea din culpă), obiec-

¹ Art. 12 alin. (2) C. pen. anterior permitea aplicarea legii penale noi, „care prevede măsuri de siguranță sau măsuri educative”, și în privința „infracțiunilor care nu au fost definitiv judecate până la data intrării în vigoare a legii noi”.

tului sau subiecților (de pildă, trădarea este infracțiune numai dacă este comisă de un cetățean român); când legea nouă incriminează fapta prin restrângerea formei de vinovăție (spre exemplu, în cazul nedenunțării). În toate celelalte situații vom discuta despre **dezincriminarea aparentă**. Avem în vedere ipoteze precum redenumirea normei de incriminare (uciderea ori vătămarea nou-născutului de către mamă), integrarea în conținutul altei infracțiuni (de pildă, primirea de foloase necuvenite a fost preluată în conținutul infracțiunii de luare de mită) sau extinderea aplicării unei norme penale generale (de pildă, după abrogarea parțială a art. 10 lit. c) din Legea nr. 78/2000, a redevenit incidentă norma care incrimina abuzul în serviciu). De asemenea, nu poate fi stabilită incidența art. 4 NCP în ipoteza în care urmează a fi aplicate dispoziții care reglementează noi cauze de inexistență a infracțiunii (de pildă, consimțământul persoanei vătămate).

Va exista *abolitio criminis* în toate cazurile când o faptă concretă, care anterior constituia infracțiune, în raport de dispozițiile legii penale noi nu mai poate fi considerată infracțiune. De pildă, fapta de vătămare corporală din culpă, care a produs leziuni traumatice sau a afectat sănătatea persoanei vătămate, a căror gravitate a fost evaluată la cel mult 90 de zile de îngrijiri medicale, nu este incriminată de noul Cod penal.

Nu va exista dezincriminare, deși legea abrogă o normă penală de incriminare, dacă fapta evaluată poate fi încadrată într-o altă normă de incriminare în vigoare. Spre exemplu, fapta de primire de foloase necuvenite nu este reglementată într-o normă specială, cum era în Codul penal din 1969 (a se vedea art. 256 C. pen. anterior), dar este prevăzută de art. 289 NCP (luarea de mită).

Aprecierea existenței sau inexistenței unei legi de dezincriminare trebuie să fie făcută *in concreto*. În sprijinul acestui punct de vedere pledează și dispozițiile art. 3 alin. (1) din Legea nr. 187/2012, conform cărora: „*Dispozițiile art. 4 din Codul penal privind legea penală de dezincriminare sunt aplicabile și în situațiile în care o faptă determinată, comisă sub imperiul legii vechi, nu mai constituie infracțiune potrivit legii noi datorită modificării elementelor constitutive ale infracțiunii, inclusiv a formei de vinovăție, cerută de legea nouă pentru existența infracțiunii*”.

3. Ce este situația tranzitorie? Situația tranzitorie există când o infracțiune este săvârșită sub imperiul unei legi, dar urmărirea penală, judecarea sau executarea pedepsei are loc sub imperiul altei legi. Modalitatea de soluționare a situațiilor tranzitorii nu este unitară¹.

¹ Pentru mai multe aspecte, a se vedea M.A. Hotca, *Drept penal. Partea generală. Legea penală și infracțiunea*, Ed. C.H. Beck, București, 2012, p. 81.

Teza aplicării legii penale mai favorabile în situații tranzitorii a fost criticată în cadrul **teoriei intangibilității autorității de lucru judecat**¹, în special pentru motivul încălcării principiului separației puterilor statului².

În ceea ce ne privește, apreciem că, *de lege lata*, atât extraactivitatea legii penale, cât și aplicarea legii penale mai blânde privesc numai situațiile tranzitorii.

Situația tranzitorie în succesiunea legilor penale există dacă, **de la data săvârșirii infracțiunii** (mai larg, a faptei prevăzute de legea penală), **când ia naștere raportul juridic penal de conflict, și până la încetarea acestui raport prin stingerea sancțiunii dispuse, iar uneori până la înlăturarea consecințelor condamnării prin reabilitare, au intervenit una sau mai multe legi penale**. În caz de situații tranzitorii, legea penală aplicabilă este legea mai blândă.

În privința liberării condiționate și suspendării executării pedepsei sub supraveghere, situația tranzitorie se creează, de asemenea, la data săvârșirii infracțiunii și durează până la stingerea sancțiunii.

Extraactivitatea sau *mitior lex* vizează incidența principiului activității legii penale, întrucât acest principiu exclude aplicarea legii penale unor raporturi anterioare sau posterioare intrării legii în vigoare.

Așa-zisa **ultraactivitate a legii penale temporare**, nefiind altceva decât aplicarea legii penale în vigoare la data comiterii infracțiunii, nu este o veritabilă excepție de la principiul activității legii penale³.

Regula retroactivității legii penale care dezincriminează se aplică, fără a avea relevanță cât a durat „starea de dezincriminare” (o zi, o lună etc.)⁴.

Dacă legiuitorul nu stabilește limitări ale efectelor legii de dezincriminare, aceasta va produce consecințe juridice totale, condamnatul având o situație juridică similară cu cea a unei persoane care nu a comis infracțiuni.

Și legea penală interpretativă⁵ posterioară poate avea caracter dezincriminator, dacă prin conținutul său restrânge sfera faptelor considerate ca fiind

¹ A se vedea R. Garaud, *Traité théorique et pratique du droit pénal français*, Paris, vol. I, 1898, pp. 250-252.

² Acestei critici i s-a răspuns, arătându-se că autoritatea lucrului judecat se referă la existența faptei, a făptuitorului și a vinovăției acestuia, iar nu la tratamentul sancționator, deoarece printr-o lege ulterioară este posibilă schimbarea regimului juridic al infracțiunilor judecate în mod definitiv (V. Dongoroz, *Curs de drept penal aprofundat și comparat*, predat în anii 1934-1935, p. 123).

³ Se poate vorbi, eventual, despre o ultraactivitate improprie (a se vedea C. Mitache, *Explicații preliminare ale noului Cod penal*, vol. I, Ed. Universul Juridic, București, p. 57).

⁴ De pildă, fapta de bancrută a fost dezincriminată din data de 26 iulie 1997, odată cu intrarea în vigoare a O.U.G. nr. 32/1997, și până la data de 17 noiembrie 1997, când prin Legea de aprobare a Ordonanței a fost reîncriminată fapta de bancrută (Legea nr. 195/1997).

⁵ Legea penală interpretativă posterioară este legea prin care legiuitorul definește, ulterior intrării în vigoare a legii (normei) interpretate, anumiți termeni sau unele expresii utilizate în cuprinsul legii penale.